

JØRGEN RASMUSSEN

hele og FRIE børn

– en seksualkritisk anti-pædagogik

*– en bog om forskellige typer af fællesskab,
ligestilling og kropsbevidsthed*

FORFATTERFORLAGET
ATTIKA

hele og FRIE børn
– med bidrag af Bo Michaelsen, Susan Hammerich,
Lene Bech og Bent Sørensen

© Jørgen Rasmussen

Forfatterforlaget Attika

Forord af Maria Marcus

Redigeret af Jørgen Rasmussen.

Introduktion, Perspektiver, Efterskrift m.m.
af Jørgen Rasmussen

Trykt i Gullanders Bogtrykkeri a-s, Skjern

Omslag af Lis H. og Rein van Koppenhagen

Oplag 1500, nov. 1992

ISBN 87-7528-169-4

En særlig tak til seminarielærer cand.psych.
Bent Kofoed Christiansen for råd og en tid-
lig korrekturlæsning. Ligeledes tak til
Wilhelm von Rosen for nogle gode råd. Jeg
glemmer aldrig Inger og Kjerstin, som altid
har støttet mig. Afspændingspædagogen
Anne Marie Lykking har gjort mig bekendt
med praktisk kropsbevidsthed, hvis vigtig-
hed næppe kan overvurderes. Derudover
har kærester og venner vist megen overbæ-
renhed med hensyn til mit projekt, og uden
denne var bogen ikke blevet skrevet.

*Til alle os voksne som ikke er hele
og frie, men som vil gøre en indsats
for at børn skal kunne være hele og
frie livet igennem.*

Indhold

Forord af forfatter, mag. art. Maria Marcus	5
Indledning	9
Introduktion	11
1. del: 1. Begreberne »pædagog, pædagogik, barndom og anti-pædagogik«	24
2. Børnemagt og Børneret – en historisk orientering	27
3. Børnemagt og anti-pædagogik på et fritidshjem	31
2. del: Begrebet »barndom« er historisk betinget	39
– sådan bliver vi piger og drenge i en børnehave	40
3. del: Seksualitet i børnehave og på fritidshjem	53
1. Nøgne kroppe som seksualundervisning	54
2. Seksualitet i vand og dans	59
3. Ler og sex	64
4. Orgasmefrekvens hos børn og unge	66
5. To drenges forelskelse	68
4. del: De unges vilkår i døgninstitutioner:	71
1. En lækker røv	72
2. Forbudte lege	73
3. Forelskelse, nøgenhed og kærestebesøg	74
4. Pædagogers manglende åbenhed	76
5. Pædagogers manglende respekt for de unges privatliv	77
6. Nogle af de unges sex-problemer	78
7. Forbudt kærlighed	79
8. Normer og fordomme hos de unge og pædagogerne	80
5. del: 1. Vi skal vide mere om incest	83
2. Faktorer til at vurdere og beskytte børns grænser	88
3. 50 åriges forhold til 15 årige	91
6. del: Far, må jeg lege med din tissemand?	93
Perspektiver	102
Efterskrift	107
Litteratur	109

Jørgen Rasmussen er uddannet fritidspædagog, har gennemført universitetskurser i psykologi, historie, russisk og tysk i USA og Vesttyskland.

Han har undervist på aftenskole i seksualitet, krop og energi sammen med en afspændingspædagog, og er medproducer af radioudsendelser om børn og seksualitet i Danmark og Italien.

Jørgen Rasmussen er gæstelærer og foredragsholder på seminarier og i daginstitutioner landet over. Han kan kontaktes ved at skrive til forlaget Attika, Strandvejen 429, 2930 Klampenborg.

I 1993 vil Jørgen Rasmussen oprette en ugentlig anti-pædagogisk telefonservice for alle.

Forord

Hovedpersonen i denne bog – hvem er det?

Umiddelbart er der jo ingen tvivl: det er barnet.

Barnet af en forældregeneration, som har oplevet den såkaldte seksuelle revolution – der bare ikke for alvor har slået igennem. Barnet, hvis børneafmagt måske intetsteds er så gennemgribende som på det seksuelle område – omgivet som det er af voksne, forældre og pædagoger, der lader deres egen seksuelle undertrykkelse gå videre til næste generation.

Og gør det intetanende. Lige så intetanende som deres egne voksne i sin tid gjorde det, og generationen inden dem, og så fremdeles.

Barnet, som ved en masse på nogle områder og ingenting på andre. Barnet, som er dømt til at overtage de voksnes uerkendte normer. Fordi fundamentet lægges så tidligt, at det ikke uden videre lader sig gøre at få et bevidst forhold til det. For hvordan bliver man bevidst om noget, der gør sig bemærket ved sit fravær? Noget der ikke er der – i hvert fald: noget der behandles, som om det ikke var der?

Eller som en pædagog i bogen udtrykker det:

– Jeg mener ikke, at der er noget at snakke om vedrørende seksualitet.

Han fylder knap et par linjer, denne pædagog. Alligevel er det ham/hende, der bliver hovedpersonen i Jørgen Rasmussens »Seksualkritiske anti-pædagogik«. Den gennemgående figur, fjenden, dragen som vi alle har at slås med – og som alle ægte drager er til stede både ude i verden og inde i os selv. Anbragt i tidernes morgen af vore egne forældre, inden vi havde skyggen af en chance for at mærke, hvad det var, vi blev snydt for.

Og hvis vi troede, at vi levede i den seksuelle friheds tidsalder, så er bogen en dokumentation af, at så vidunderlig vidt er vi altså ikke kommet.

Barndommen er den længste tid, det ved vi alle. Det er barndommen der præger os resten af livet, i barndommen er vi så utrolig modtagelige – og udsatte. For eksempel for opdragelse. »I begyndelsen var opdragelsen«, som den schweiziske psykiater Alice Miller siger. Det er hende, der med den største solidaritet med både barnet og den voksne taler om de krænkelser, vi tilføjer vores barn – uden at nogen af parterne aner, hvad det er der foregår. Alice Miller taler bare ikke så meget om den del af opdragelsen, der består af fortællinger og virkeliggørelse, af undladelsessynder. Men kan man i grunden forestille sig et mere alvorligt overgreb, en større krænkelse end at forbigå centrale dele af et barns krop og funktioner og følelsesliv i rungende tavshed?

Hvortil vor pædagog ryster på hovedet:

– Jeg mener ikke, at der er noget at snakke om vedrørende seksualitet.

For det gjorde man nemlig hverken i hans hjem eller i hans børnehave, og under hans uddannelse er der ingen, der har pålagt ham at snakke med børnene om den slags, hvilket han tydeligvis er lettet over.

Jørgen Rasmussen gør sig til talsmand for det stik modsatte synspunkt. Og han gør det med en konsekvens, som må få det til at løbe koldt ned af ryggen på vor pædagog:

Vi skal i høj grad snakke med børnene om seksualitet! Vi skal snakke med dem om, at de har kønsorganer, hvad de skal bruges til, og frem for alt: at seksualitet er meget mere end bare de organer og at det handler om lyst og nydelse og at seksuelle lyster kan gå i mange forskellige retninger, bl. a. til alle køn!

Freud talte med en spøjs blanding af æresfrygt og gysen om, at børn fra naturens hånd er polymorft perverse. Dermed mente han dels, at de er i besiddelse af en seksualitet lige fra starten (til rædsel og undren for hans samtid), dels at denne seksualitet kan antage de mest forskelligartede former. Jørgen Rasmussen fortsætter hvor Freud stoppede. Hans mål er fremtidens polymorft perverse samfund, altså for os alle sammen. Han ønsker at give os alle plads til at udvide vores register og udfolde vores seksualitet i alle de former, den kan finde på at antage.

Rent personligt gør han hvad han kan, for at børn og unge skal få et mindre belastet forhold til deres seksualitet, end vi andre fik. Han snakker med dem om det hele, inklusive menstruation, onani, hvordan bøsser gør det og hvordan det kan være dejligt. Han er åben omkring at han selv er bøsse. Han går nøgen sammen med børnene, når de følges over til badet. Han spiller desuden børnerock for dem og broderer et børnemagt-symbol på sin jakke. De gamle kønsroller bliver der ikke meget tilbage af.

Det fungerer fint. Ikke mindst fordi han ikke åbner munden i tide og utide, men kun når børnene spørger. Forældrene synes også det er okay; Jørgen Rasmussen og de andre involverede har spurgt dem på forhånd, om de ville være med i »eksperimenterne«, der foregår i børnehaver og på fritidshjem. Både han og vi andre ved jo godt, at »den slags« ellers kan resultere ikke bare i moralske opstød, men også i pressionsforsøg og direkte trusler, gerne i barnets eller menneskerettighedernes navn. Det er derfor, der er brug for folk, der tør tage bladet fra munden, og hvor det nu ellers er fra.

Men hvad stiller han op med vor pædagog – hovedpersonen?

Jo: han har den frækhed at foreslå, at pædagoger skal åbne op for deres privatliv overfor børnene! Og iøvrigt arbejde med deres egen seksualitet – bearbejde hinandens problemer internt i pædagoggruppen. Eventuelt med erfaringer fra kvinde- og mandebbevægelsens basisgrupper. Og i det daglige arbejde med børnene skal der knyttes folk med erfaring fra kropsbevidsthedsarbejde til institutionerne.

Det lyder smukt og lidt utopisk. Og samtidig næsten lidt beskedent, hvilket ellers ikke kan siges om Jørgen Rasmussens seksualpolitiske målsætning, hele det nye samfund han stiler imod. Jeg tror man kan nå langt med erfaringer fra basisgrupperne – men ikke langt nok. Hvis man skal arbejde med børn og unge, burde det være en selvfølge, at man på et tidspunkt får

professionel støtte til at arbejde med sin egen seksualitet. Det er ikke kun børnene, der skal have gavn og glæde af kropspædagoger! Det er også de voksne! Kropsbevidsthedskurser, seksualitetskurser, folk der er vant til at arbejde med personalegrupper burde være selvskrevne til at blive trukket ind. Der er så mange blinde punkter og så meget angst knyttet til seksualiteten, at lidt professionel assistance burde være det mindste man kan forlange. Og vel at mærke ikke bare for at samle viden sammen, men for at få direkte følelsesmæssig og kropslig indsigt i nogle sammenhænge.

Jamen skal man nu gå i terapi for at omgås børn og unge?

Ja. Og tænk hvis vores forældre og lærere og pædagoger havde vidst lidt mere om sig selv, turdet lidt mere, og gidet lidt mere!

Det er ikke småting, hvad der knytter sig til seksualiteten af angst, uvidenhed, skyld og skam. Selv i dag, selv hos voksne der har selvindsigt og overskud nok til at kaste sig ud på det såkaldte terapimarked. Som mangeårig gæst på dette marked, både som deltager og i de sidste ti år (i min egenkab af gestalt- og kroppsykoterapeut) også som kursusleder, kan jeg virkelig bekræfte Jørgen Rasmussens påstande. Uanset al vor snak om tidens over-seksualisering, så repræsenterer seksualiteten et efterslæb, som vi er alt for længe om at få hånd i hanke med.

På kurserne oplever man det på nærmeste hold. Det er utroligt, hvad folk *ikke* ved om deres egen seksualitet, hvad de aldrig har tænkt på som problemer – og hvad der ikke desto mindre ligger som en tung hørm over deres kontakt med en partner af det ene eller det andet køn. Hvad der dog *er* af selvransagelser: er jeg nu god nok, er jeg nu rigtigt skabt, er jeg nu seksuel nok, er jeg ikke alt for seksuel? Hvad der dog *er* af spekulationer og selvbebrejdelser og bebrejdelser mod hinanden! Hvad der dog *er* af muskler, der strammes op og holdes fast i kroniske spændinger, hvad der dog *er* af kropsområder, der ligger øde og ubrugte hen!

Spildt energi, spildt liv. Man ved ikke, om man skal grine eller græde.

Men selvfølgelig skal man ikke græde, for netop når man går igang med at snakke og eksperimenterere og prøve sig frem på ukendte stier, så viser det sig, at der er ting, der kan ændres. Meget af det handler om at få det ubevidste op til den følelsesmæssige og kropslige bevidsthedstærskel. Så kan man begynde at registrere, hvad det egentlig er der foregår i en, i stedet for at det ligger og bremser og laver ravage, uden at man overhovedet er klar over det, f.eks. hvad vi i grunden bruger vores seksualitet til – til at skaffe os kropskontakt? selvbekræftelse? børn? sokkevask? magt? tryk? penge? osv.

Så kan man begynde at gøre op med sin egen opdragelse, både den højrytstede og den stiltiende. Man kan begynde at sortere krav og forbud – vil jeg have dem eller vil jeg smide dem ud? Og man kan begynde at gå på opdagelse i sin krop og finde ud af, at den faktisk rummer mere energi, følsomhed og styrke, end man anede.

Man kan kalde det kropsbevidsthed, terapi, personlig udvikling. Eller en

måde at komme tættere på, hvordan vi gerne vil leve. Og hvad vi ønsker for vores børn.

En af faldgruberne i alt det her, det er selvfølgelig, at man laver nye normer for børn, eller de unge, eller de voksne for den sags skyld. Jeg kan f. eks. være vildt uenig med Jørgen Rasmussen i hans alternative betegnelser for kønsorganerne, ord som hyggebugler, kildeindgang, og lignende. Det må være svært at få lydende fra forældrenes soveværelse til at harmonere rigtigt med den slags ord. Men det er detaljer. I alt det afgørende har han fat i den rigtige ende, den vigtige ende.

Det handler om seksualitet, og det er vigtigt nok i sig selv. Den er en central del af vores liv, den påvirker os positivt, hvis den fungerer godt, negativt hvis ikke. Den kan ikke betragtes som en skuffe, man kan trække ud eller lukke i, den har tråde til alle dele af vores liv. Ligesom den er et resultat af den måde, vi har levet siden vi var børn, således er den også en forudsætning for den helhed, som vores liv er. Jeg har i hvert fald svært ved at forestille mig en ægte frihed i verden, hvor den forkrøblede seksualitet vi kender, hører til normaliteten. Livet er fuldt af problemer, nogle fører os videre, andre er overflødige energi-slugere. Kom ikke og fortæl os, at det ikke er næsten lige så synd for vore børn, som det har været for os.

I sidste ende har vi et ansvar for vores børn, der svarer til den måde, vi forvalter vores jord på. Det er også en form for økologi – at drage omsorg for at forbedre naturens levevilkår i mennesket.

Maria Marcus
Forfatter, mag.art.

Indledning

Denne bog henvender sig til enhver, der interesserer sig for, hvordan børn og unge kan få det bedre. Men især til færdiguddannede pædagoger samt studerende, der kommer til at arbejde med børn og unge. Jeg er selv uddannet pædagog og har udviklet et alternativ til pædagogik, som bl. a. indebærer en konkret faglig selvkritik.

Nærværende bog omhandler hovedsagelig det, jeg kalder praktisk anti-pædagogik. Anti-pædagogik definerer jeg som et principielt opgør med al pædagogik. Denne bog søger at fremme et praktisk/konkret opgør. Jeg har bestræbt mig på at begrænse den anti-pædagogiske teori til et minimum. Den teoretiske del kan især læses i min »Introduktion« og i afsnittet »Begreberne 'pædagog, pædagogik, barndom og anti-pædagogik'«. En omfattende konkret kritik, fremført af de unge selv, mod pædagogik og pædagoger findes i afsnittet »De unges vilkår i daginstitutioner«. Det øvrige materiale er hovedsageligt en start på et praktisk anti-pædagogisk alternativ til pædagogik, samt en konkret og praktisk anvendelig kritik.

Særlig teoretisk interesserede henvises til Ekkehard von Braunmühl og Alice Miller (se litteraturlisten). Jeg har forsøgt at bygge min praksis videre på begge disse anti-pædagogiske teoretikere. Men som Maria Marcus skriver i sit forord, undlader Miller¹ at omtale børns seksualitet. Min nyskabelse er at tilføje anti-pædagogikken en seksualkritik. Uden det seksuelle aspekt vil vi aldrig kunne opfatte børn som hele mennesker.

Jørgen Rasmussen

1. Læs også: Freud og forførelsesteorien, af Christian Braad Thomsen, Information, 18.9.85 – en kritik af Alice Miller.

Introduktion

af Jørgen Rasmussen

Pædagogik »... betegner handlinger, som i deres væsen skal forandre børn. Det grundlæggende udgangspunkt er voksne, som er utilfredse med børns nuværende tilstand. De voksne vil »forbedre« barnet, konstant forme dets karakter og præge dets følelser, indstillinger og overbevisninger.«
(s. 85, *Zeit für Kinder*, af Ekkehard von Braunmühl, Fisher, 1986).

Anti-pædagogik er opdragelsesteoriens modteori, en teori om opdragelsesteori. Den er opdragelsesteoriens gendrivelse.
(s. 82, *Zeit für Kinder*, af Ekkehard von Braunmühl, Fisher, 1986).

Denne bog er et forsøg på at videreudvikle den kritiske pædagogik, der bl. a. bygger på psykoanalyse og marxisme. Den er anti-pædagogisk, også fordi det langsigtede mål er at ophæve al pædagogik, samt alle pædagogiske institutioner.

Frihed

Indbegrebet af en seksualkritisk anti-pædagogik er frihed – barnets frihed til at vælge baseret på egne erfaringer, samt den voksnes frihed til det samme. Efter min mening er frihed, med voksenstøtte, også den vigtigste betingelse for børns optimale indlæring. Frihed for børn og frihed for den voksne er i det hele taget den bedste forudsætning for optimal trivsel. Selve grundstrukturen i vuggestuer, børnehaver og fritidshjem er pr. definition tvang, fordi opholdet er påtvunget indespærring. Alligevel er der mulighed for megen frihed indenfor denne grundlæggende tvangsramme – endda større end børn tildeles i dag. Til gengæld er fritids- og ungdomsklubber, med børn og unge fra 7 til 18 år, i grunden uden tvang – klubmedlemmerne kan komme og gå som det passer dem. En central problemstilling er om børn overhovedet har et reelt valg i forhold til de »meningsfyldte« aktiviteter, de tilbydes.

Tvang

Da jeg tilbragte 2½ måned i en udflytterbørnehave i København, blev jeg rystet over en ekstrem og styrende klokkeslet-pædagogik, der indebar ydmygelser, tvang og manipulation grænsende til børnemishandling. F. eks. skulle halvdelen af børnene lære at være stille ca. 1½ time dagligt, mens den anden halvdel sov til middag. Ligeledes skulle urolige børn absolut *tvinges* til at *sidde stille* under sang – *de skulle lære socialt samvær*. Børnene kunne *aldrig selv bestemme*, hvornår de kunne gå tur. Børnene blev regelmæssigt syge under busturen på 45 min. ud og hjem. Der var alt for varmt i bussen. Børnene skulle beholde alt tøjet på. Under turen kastede flere op og nogle kravlede rundt på gulvet på trods af, at de konstant blev skældt ud. De voksne derimod tog deres overtøj af og var magelige tilpas. Det var forbudt børnene at sidde på skødet af de voksne. Børn havde ikke godt af at blive forkælet, mente pædagogerne. Børn skulle helst ikke lege sammen med de voksne, for så blev de ikke selvstændige. Når børnene ikke opførte sig »ordentligt«, blev de straffet med trusler om at skulle hjem og sove hos pædagogen.

En dreng blev stemplet som »fupmager« af en pædagog, fordi pædagogen nægtede at tro på, at drengen ikke kunne høre alt, hvad der blev sagt. Han blev ydmyget i en længerevarende »objektiv« demonstration foran børnegruppen som bevis på, at han sagtens kunne høre. En høreprøve viste imid-

lertid senere, at drengen vitterligt ikke kunne høre særligt godt med det resultat, at han fik sat dræn i øret.

Selv om udflytterbørnehavens pædagogik er et ekstremt tilfælde, er den i princippet på ingen måde enestående, og kan ikke henføres til personalemangel og lign. Pædagogerne havde altid gode pædagogiske argumenter parat. Deres argumenter for denne destruktive adfærd overfor børnene var bl. a., at »forkælelse binder børn til voksne, børn er asociale og skal lære socialt samvær«, osv.

Når vi ved, at al pædagogik i sit væsen har til hensigt at forandre og »forbedre« børn, konstant at forme deres karakter og præge deres følelser, indstillinger og overbevisninger, og at det grundlæggende udgangspunkt for voksne er utilfredshed med børn som de er, så må pædagogik erstattes med en anden form for omgang med børn.

Ingen selvbestemmelse ved frokosten

I en anden mere typisk børnehave, hvor jeg arbejdede i en kort periode i 1991, tillod børnehaven ikke, at børnene selv bestemte hvor på stuen og med hvilke børn og voksne, de ville spise frokost. Det er mit indtryk, at sådan er det desværre i mindst 90% af landets børnehaver. Det er også mit indtryk, at hovedhindringen for mere børneindflydelse ikke ligger primært i en for dårlig personalenormering, manglende økonomiske midler og lignende, men i vanetænkning og angst for kaos og sprudlende fantasi.

Pædagogerne var dog afslappede nok til at tolerere lidt »rod« og »kaos« under frilegene. Personalenormeringen var relativ »god«. Næsten 3 fuldtidspædagoger, 1 fuldtidsmedhjælper, samt 1 langtidsledig fuldtidspædagog til 22 børn.

En dag da jeg til et personalemøde fortalte, at jeg ikke hindrede børnene i at sidde f. eks. i dukkekrogen og spise frokost, hvis de ville det, og at nogle af de ofte urolige drenge havde siddet stille og hygget sig dér, replicerede lederens stedfortræder: »urolige drenge skal ikke 'pacificeres' ved at få deres vilje og sidde hvor de har lyst«. Hun havde selvfølgelig ret i, at børn ikke skal have deres vilje blot for at de voksne kan få fred. Til gengæld mener jeg, at selvbestemmelse i sig selv har en værdi for børnene. På et senere tidspunkt sagde stedfortræderen: »alle børn skal sidde sammen og *socialisere* til frokost«. Først da blev det klart, at hun primært ønskede voksenherredømme – hvordan børnene havde det med sig selv blev gjort til noget sekundært.

Frihed til at vælge ud fra egne erfaringer er eksistentielt og udviklingspsykologisk værdifuldt for barnet. Friheden kan bidrage til at ophæve den fremmedgørelse, der kan opstå, hvis et barn identificerer sig med en anden primært p.g.a. frygt for, at dennes eventuelle magtudøvelse rettes mod barnet. Måske forestiller barnet sig, bevidst eller ubevidst, at det kan slippe for »straf« ved at overtage en voksens holdninger, gøre eller være som den

voksne, (dvs. en identifikation med en aggressor). Dette er muligvis det vægtigste argument imod enhver form for tvang og magtanvendelse. Ud fra dette burde al tvang reduceres til et minimum. Barnets frihed til at identificere sig med en positiv voksenfigur kan til gengæld være til gavn for barnet.

Den pædagogiske stedfortræders primære mål var at opretholde et voksenherredømme. Dette blev »begrundet og retfærdiggjort« med den fuldstændige unødvendige tvangssocialisering af børn: »alle børn skal ...«. Det er min erfaring, at 3-6 årige børn med mellemrum ønsker at være sammen i mindre grupper på 3-4 børn, hvis de selv føler, at de må bestemme hvordan og hvornår. Der er ingen grund til at tro, at børn bliver mere sociale blot fordi alle i en større gruppe er sammen samtidig, derimod kan det lette den nødvendige kommunikation.

Stress eller børnenes eget tempo

I samme børnehave var der en anden, unødvendig tvang, som børnene dagligt blev underkastet. Under frokosten mindede pædagogerne jævnligt børnene om, at de skulle huske at spise – børnene havde kun 30 min. til både at spise og lytte til historie-oplæsning (som iøvrigt ofte af nogle af de voksne blev indført p.g.a. en fornemmelse af en vordende uro ved bordene).

Fri og spontan hyggesnak ved frokostbordet er ofte en bedre måde at være sammen på. I vores stressede samfund ville det være godt med nogle frister. Men på min stue skulle alle børnene være færdige med frokosten næsten samtidig for at sidde i kø i sofaen til der var plads på toilettet. Resultatet blev, at de voksne ofte »jagede« mange børn igennem tandbørstningen m. m. og tit blev ubeherskede i deres forsøg på at få børnene til at skynde sig. Børn elsker jo at se, studere sig selv i spejlet og undersøge vand og vaskeklud og hvis ikke hele gruppen af børn samtidig skulle igennem et på forhånd udtænkt forløb, ville der også være tid og personale nok til at respektere børnenes individuelle lyst og behov. Men det kunne der ikke blive tale om: »Ud og få overtøj på! Ud på legepladsen!« I den periode, jeg var vikar, var der ikke én dag uden konflikter – ikke én dag hvor de voksne *principielt* respekterede børnenes eget tempo. Nogle af børnene havde udviklet en indædt modstand mod at skulle ud på legepladsen. Da disse mod deres vilje (efter frokost) havnede dér, sad de ofte og kiggede lige ud i luften det meste af tiden. Dette afstedkom et tidskrævende socialt trøstearbejde, som på ingen måde kunne kompensere for en lystbetonet adfærd – med støtte fra de voksne. De fysiske muligheder var tilstede for at børnene kunne være ude eller inde.

Børnene kunne også have leget frit på stuen, indtil det var deres tur til at komme ud på badeværelset. Endnu en mulighed kunne have været at udvide de 30 min. til ca. 1 times frokosttid. En hel tredje løsning, som jeg selv

har set fungere tilfredsstillende for voksne og børn, var at lade børnene spise, når de selv havde lyst, f.eks. mellem kl. 11 og kl. 13. Hvis en af disse »frokostløsninger« var blevet koblet sammen med børns frihed til at bestemme, hvornår de ville ud på legepladsen, kunne børnehaven have løst nogle af de væsentligste problemer i dagligdagen. Det ville heller ikke have været nødvendigt at indskrænke personalets pauser for at bedre normeringen. Selvbestemmende børn er velfungerende og kræver færre voksne.

Inde eller ude – ingen selvbestemmelse

Desværre dikterede børnehavens daglige struktur, at alle børn skulle være ude præcis kl. 12.30 og kl. 14.30 være inde til frugt. Pædagogernes hovedargument for denne manglende selvbestemmelse var, at »Det er sundt for børn at komme ud hver dag«. Selvfølgelig er det det. Det er min overbevisning, at hvis børn føler sig frit stillet hele dagen til at være ude eller inde, så vil næsten alle børn i løbet af dagen af sig selv komme ud. De få børn, som ikke kommer ud, kan man så forholde sig individuelt til som et omsorgsproblem og ikke et pædagogisk problem. Et andet argument imod børnenes selvbestemmelse er, at personalenormeringen er for dårlig. Men det behøver ikke at være et problem for 3-4 voksne og 22 børn, at 1 voksen er ude på legepladsen, sådan at børnene selv kan bestemme, hvor de vil være hvornår – og dermed kan der altid være mindst 1 voksen tilstede i enhver børnegruppe. I den tid, jeg var i børnehaven, lykkedes det mig at få en aftale med lederen om delvis at indføre denne ordning, desværre kun om formiddagen, men alligevel en god start.

En god børnehave

Jeg kender en børnehave, hvor mit ideal på mange måder er opfyldt i praksis. Stikordene er frihed, lighed og ingen unødvendige regler. Frokosten starter oftest mellem kl. 11 og 12. De voksne indkalder og tager initiativ til serveringen (nogle gange er det børnene), og de børn, som har lyst til det, dækker bord m. m. I løbet af ca. 10 min. sidder der op til 21 børn og 2 til 3 voksne på hver stue. Der går næsten altid 5-10 min. fra det øjeblik spisningen er begyndt til alle sidder ved bordene – dvs. det er tilladt børnene at komme »for sent«. Ingen læser historier op, man taler om hvad man har lyst til.

De fleste børn tager selv deres madder/drikkevarer, bærer kopper og tallerkener over på en bakke.

Alle er så godt som færdige med at spise, når klokken er 12.30. I løbet af ca. 15 min. river børnene individuelt og frivilligt fra bordene til toiletterne og vaskerummet. En voksen tager imod børnene dér, alle har deres egne tandbørster, men kun et fåtal bruger dem (hjemmetandbørstning vurderes som tilstrækkeligt i børnehaven). Børnene henvender sig til den voksne ef-

ter lyst og behov. Og de voksne yder omsorg, med eller uden børnenes tilladelse, når de voksne skønner dette nødvendigt.

Første voksen-pause er kl. 12.30, den anden kl. 13.15. De børn som vil være inde kan være på en af de to stuer, resten må gå ud på legepladsen med en voksen. Mellem kl. 14.30 og 15 serveres der frugt af de voksne sammen med de børn, som har lyst til det. Børnene har rige muligheder for frileg om formiddagen og eftermiddagen, samt diverse frivillige beskæftigelser sammen med de voksne.

Resultatet af børnehavens praksis og holdning til børn er bl.a. færre slagsmål mellem børnene, en mere afslappet atmosfære og dermed større glæde for alle.

Respekt for børnenes tempo i trafikken

Det bedste enkeltstående konkrete eksempel, som jeg hidtil har set på en anti-pædagogik, er også fra denne børnehave. Der er ingen unødigt tvang eller formynderi, selv når børnene går tur i trafikken. Endda store grupper børn på 30 med 4-5 voksne går *aldrig alle* hånd-i-hånd under voksnes falkeblink. Børnene har lært at stoppe op ved selv den mindste vej, indtil alle, sammen med voksne, går videre. Imellem »opsamlingerne« ved disse vejkryds er børnene ofte spredt og ikke altid til at få øje på. De voksne har tillid til børnene og overblik over dem, fordi børnene stopper op med mellemrum.

Jeg tror ikke, at disse børn er mere udsat for uheld i trafikken end andre børn. Børn er nysgerrige overfor alt, også i trafikken. Så længe de ikke er i fare, er der heller ingen grund til at forhindre dem i at tilfredsstille denne nysgerrighed. Det kan da ikke være meningen, at vi skal opdrætte små fremmedgjorte robotter ved at opøve dem i militær march-disciplin, når det er unødvendigt.

En af anti-pædagogens to hovedfunktioner

Ud fra egen lyst og overbevisning vælger én eller flere voksne at sikre/støtte én eller flere allerede igangværende børneaktiviteter helt på børnenes præmisser, men kun hvis børnene ønsker denne støtte. De voksne er hér tjenere for børnene – de voksne indgår i en »english butler« rolle; barnet er »boss« – altsammen ud fra den tese, at barnet véd, hvad der er bedst for barnet. I sin bog »I begyndelsen var opdragelsen« anvender Alice Miller en lignelse: Barnet sammenlignes med en konge eller dronning i middelalderen. Barnet har et stort hof bestående af tjenere, alle slags rådgivere, riddere, soldater, alle slags kunstnere osv. til disposition og derfor er der næsten intet som et barn ikke kan, sammenlignet med en voksen.

Den anden hovedfunktion

er, at voksne ud fra egen lyst og overbevisning kan vælge at tage initiativet til en aktivitet: 1. alene, 2. sammen med andre voksne uden børn eller 3. sammen med andre børn – på voksnes præmisser, men med plads til børnene, hvis børnene ønsker at deltage. 4. Voksne kan også vælge at udføre en aktivitet eller at stille krav til børnene imod børns vilje. Heller ikke punkt 4 må foregå pædagogisk, men udelukkende som omsorg, varetagelse af barnets trivsel, tarv eller udvikling, eller som en nødværgereaktion.

De to hovedfunktioner – støtte eller egen aktivitet – kan forekomme hver for sig eller kombineres. Kunsten ved at være anti-pædagog er at undgå uoverkommelige modsætninger mellem at støtte børn og egen aktivitet. Og det er ikke sikkert, at det altid vil lykkes. Det kan især blive svært for den voksne anti-pædagog i tjenerrollen at støtte barnets eventuelle modstand overfor den voksne selv, eller andre voksne, ved at hjælpe barnet til at artikulere denne modstand bedst muligt. Et eksempel på sidstnævnte findes i kapitlet »Børnemagt på et fritidshjem – hvad lærte vi?«.

Institutionernes struktur

Det er min opfattelse, at samfundet er opdelt i *to planer*:

Det fysiske miljø

Vores dagligdag hænger ikke sammen, fordi arbejdsplads, boligområde, skole og fritid er totalt løsrevet fra hinanden. Derfor foreslår jeg *en integrering af det fysiske miljø*. F. eks. en gradvis tilnærmelse mellem enheder, som vi kender dem i dag, eller en fysisk integration, sikkert over mange år, af selve skole-, bolig-, arbejds- og fritidsområder. Ved hjælp af små overskuelige produktions-, reproduktions- og kulturenheder i det fysiske miljø vil vi opnå bedre betingelser for, at en kvalitativ sammenhængende hverdag kan vokse frem. Følgende er et eksempel på en konkret miljømæssig integration som en forudsætning for en psykisk integration af det enkelte menneskes opsplittede personlighed:¹ vuggestue, børnehave, fritids- og ungdomsklub, skole, fritidsområde samt ens bolig bør befinde sig på/ved arbejdspladsen. Arbejdspladsen/institutionerne m. m. er ikke større end at disse af de implicerede opleves som overskuelige, og de er alle tilstrækkeligt medarbejderstyret (bruger-/beboer-/elev-, osv. -styret) til, at alle vedkommende personer kan identificere sig med det pågældende sted og fællesskab.

1. At arbejde for en integreret personlighed er ikke pædagogik når det enkelte barn/voksen har en personlig frihed og reelle valgmuligheder i det daglige liv, ikke mindst til at sig sig fri for en bestemt uønsket påvirkning. En »integreret personlighed« karakteriseres, efter min mening, af en fri ydre kontakt til hele samfundet og omgivelserne, samt en indre kontakt til de utallige »personligheder«/aspekter i én selv. (Mere om dette i »Perspektiver«, side 102).

Det psykiske miljø

På det psykiske plan er det ofte sådan, at vi mænd ikke rigtigt har forbindelse til vore »feminine« sider, og omvendt mangler kvinder ofte en god forbindelse med deres »maskuline« sider. Derudover er der mange andre følelsesmæssige og psykiske sider af vores personlighed, som vi ikke kender og udnytter – dvs. spildte ressourcer. Vores underrepræsenterede maskuline eller feminine sider m. fl. kan vi udvikle, hvis det er det, vi vælger. Derfor foreslår jeg, at *alle voksne i en institution tilsammen udgør forskellige typer kvalificerede medarbejdere*. F.eks. lige mange mænd og kvinder. Indvandrere og andre minoritetsgrupper bør også være repræsenteret. På denne måde kan hele personalesammensætningen afspejle forskellige slags mennesker i samfundet. Børnene vil opleve begge køn og nogle minoriteter direkte i deres hverdag.

Når disse forudsætninger er tilstede kan vi gå videre til denne anti-pædagogiks tre hovedformål:

1. At styrke selvopfattelse, hvis dette ønskes

Et af hovedformålene med en seksualkritisk anti-pædagogik er at støtte voksne og børn i at forstærke deres jeg-identitet.

Grundlaget for en jeg-identitet er dels menneskets (det voksnes og barnets) forhold til omverdenen og dels dets forhold til dets egen krop.

Biologisk kønsidentitet

Biologisk kønsidentitet er en positiv holdning til hele kroppen og egne kønsdele som en naturlig del heraf. Kvindebevægelsen har stort set været og er stadig opbygget ud fra en biologisk kønsidentitet (kun adgang for kvinder). Bevægelsen betragtes af mange som den vigtigste frigørelsesbevægelse siden 60'erne. Det, i sig selv, siger noget om betydningen af en biologisk kønsidentitet. Kvindebevægelsen er, efter min mening, et godt eksempel på, at en bevidstgørelse og styrkelse af den biologiske kønsidentitet kan medvirke til en frigørelse fra kønsrollerens negative konsekvenser. Kvinde- og mandebevægelserne har, bl. a. v.hj.a. en biologisk kønsidentitet, helt bevidst argumenteret imod de to køns unødige begrænsninger i et forældet kønsrollemønster: på dette grundlag har de krævet politisk, økonomisk, social og seksuel lighed og frihed.

Frihed og kønsroller

Frihed til at vælge andet end snæver kønsrolleadfærd forudsætter, at vi præcist véd, hvad der er kønsrolle, og hvad der er en positiv biologisk kønsidentitet. Jeg tror, at kønsroller blot er nogle få *muligheder*, vi mennesker har i os. Det er vigtigt ikke at have fastlåste kønsroller. Der er mange forskellige kønsroller – mange menneskeroller.

Hvis en mand vælger at give kraftigt udtryk for de feminine sider ved sin personlighed, dvs. at han bliver bedre til at lytte til andre, bedre til at grine ad sine egne »fejl«, bedre til at udvise tålmodighed/respekt for »svage« medmennesker, samt personlig åbenhed, så risikerer han konflikter med sine omgivelser. Men uden disse feminine træk vil han være psykologisk blokeret overfor en verden i konstant forandring. Vælger en kvinde at udvikle de maskuline sider ved sin personlighed – f. eks. bliver bedre til at tage initiativ, bedre til at tale i større forsamlinger, bedre til teknisk snilde, bedre til at føre sig frem, såvel karrieremæssigt som politisk, bedre til at tage chancer – vil hun have lettere ved, livet igennem, at tilegne sig ny viden, men hun kan også let komme til at opleve, at samfundet straffer hende for at udvikle disse traditionelle maskuline sider.

Både manden og kvinden skal have en stærk selvopfattelse for at klare at overskride samfundets kulturelle normer for det mandlige og det kvindelige. Men en større og mere varieret personlighed er faktisk hvad det fremtidige teknologiske samfund vil kræve af dets borgere: fleksibilitet, en evne til at uddanne sig hele livet igennem og til at kunne følge med i ny udvikling. En kropsbevidst personlighedsudvikling kan bidrage til at udvikle alsidige, smidige og hele personligheder.

Jeg synes at personlighedskurser og -terapi skal have kroppen med, fordi en bevidsthed om kroppen er en bevidsthed om selve grundlaget for menneskelig psykisk udvikling og forandring.

Jeg tror, at terapi og kropsbevidsthedskurser, som er i overensstemmelse med nærværende anti-pædagogiske grundholdning, er nogle af de bedst egnede muligheder for at få en praktisk viden om roller og biologisk kønsidentitet. Mennesket er ikke født med et behov for terapi, men det får det for hver dag, der går fra fødslen til døden under de nuværende livsvilkår. Viden om kønsroller og biologisk kønsidentitet vil også være en hjælp til alle voksne, der har med børn at gøre. Stereotyp adfærd, som kønsroller, skal ikke bekæmpes med forbud, men ved at åbne op for flere adfærds- og identitetsmuligheder.

Nu vil jeg gå videre til seksualkritisk anti-pædagogiks andet hovedformål:

2. At skabe muligheder for at styrke forskellige fællesskabsidentiteter (grupper) for dem som måtte ønske det

Det andet hovedformål med en seksualkritisk anti-pædagogik er at skabe nogle betingelser for, at barnets drenge- eller pigefællesskabsidentitet, dvs. børneidentitet, kan styrkes. Uden denne gruppeidentitet kan barnet vanskeligt bryde ud af den samfundsplacering, som ikke tilskriver børn nogen værdi i sig selv. Og uden følelsen af selvværd vil ethvert menneske med tiden gå til grunde.

Men denne værdiløse placering tildeles børn – børnene skal blot tvangs-

socialiseres og isoleres i institutionerne indtil de kan tjene en ordentlig dagløn, betale skat, osv. Hovedformålet med at føle identitet med en større gruppe er at opnå personlig styrke til bedre at kunne realisere sig selv. Dette er et problem for alle undertrykte individer som børn, kvinder, minoriteter og arbejdere, så længe de har en svag fællesskabsidentitet. Jeg mener at alle disse mennesker, og ikke mindst børnene, har brug for en positiv særbehandling, dvs. ekstra støtte. Dette kan f. eks. være børnestyrede (voksenstøttede) børne- og ungdomshuse overalt i landet,¹ et børneombuds barn (voksenstøttet), at afskaffe enhver »ret« til at slå børn og unge, at give børn flere områder og mere tid til selvstændig virksomhed i institutionerne eller andre steder. Kort sagt må vi yde børn og unge forudsætninger for at udvikle en uafhængig børne- og ungdomskultur, hvis de ønsker dette. Og vi må åbne op for børnenes adgang til et voksen/barn fællesskab som også fungerer på børnenes præmisser.

At give os muligheder for at styrke vores *selvopfattelse* er det første hovedmål. At skabe rum, hvori vi *kan* styrke vores *fællesskabsidentitet*, hvis det er det vi vil, er det andet, og nu kommer det tredje og sidste – at tilstræbe *ligestilling*:

3. At tilstræbe reelle muligheder for ligestilling, hvis den svageststillede ønsker det

Efter min mening opnår vi ligestilling mellem børn/unge og voksne bedst ved at yde den største særstøtte til en ren børne- og ungdomskultur. Næststørste særstøtte kan ydes til en voksen/barn-ung fællesskultur. *Støtten kan ydes med henblik på en gradvis ligestilling mellem børne- og voksenkultur.*

Børn/unge har brug for en *børne- og ungdomskultur, der er lige så betydningsfuld og selvstændig som voksenkultur*. Jeg mener, at det er en forudsætning for ligestilling mellem børn/unge og voksne. Dette gælder for hverdagen i dag- og døgninstitutioner, såvel som for samfundet i det hele taget.² En kultur er grundlaget for politiske, økonomiske, sociale og seksuelle frigørelsesmuligheder, hvis denne kultur er ens egen. Dette gælder også for en børne- og ungdomskultur.

1. Se Børnemagternes kamp, fra tidligere og i dag, for børnehuse, side 27.

2. Når der opstår konflikter mellem enkelte børn/unge synes jeg, at disse kan søges løst ud fra den tese, at den største støtte ydes den svageste part – dvs. målet er lighed og frihed for alle parter. Hvordan dette gøres i hvert enkelt tilfælde er kunsten i at være anti-pædagog. Der findes ingen patentløsninger hér.

Når der udvikler sig konflikter mellem børne/ungdomsgrupper og samfundet kan vi voksne støtte de unge i at artikulere deres protester/modstand. Vi kan give dem plads i medierne og lokaler til møder, osv. Hvis vi voksne oven i købet bliver overbevist om, at børnene/de unge har berettigede krav/behov, kan vi ydermere bidrage materielt, økonomisk eller som enkelt person indgå i et voksen/barn/ung fællesskab, hvis de unge ønsker dette. Målet er, at de unge får opfyldt deres berettigede krav.

Dyrkelse af egne interesser i mange forskellige fællesskaber

Børn skal ikke være objekter for en professionel stab af opdragere. Der hvor en seksualkritisk anti-pædagogik finder sted, er der tale om mindst tre typer fællesskab: barn/barn, voksen/barn og voksen/voksen. Hvert af disse fællesskaber har sin egen eksistensberettigelse uafhængig af de andre, de er alle lige værdifulde. Disse tre typer fællesskab er i vores kultur de mest grundlæggende. Herudover findes der naturligvis mange flere som f.eks. rene pige- og drengegrupper. Frihed til at vælge en eller flere typer – også kønsfællesskaber, eller til at være alene, er forudsætningen for denne anti-pædagogik. (Mere om dette senere.) Anti-pædagogikken bygger på, hvad den enkelte oplever som meningsfyldt og lystbetonet. Der er ikke tale om selvopofrelse for børnenes skyld (som i sidste instans blot forvandles til åbent eller fortrængt had). Både psykoanalysen og egne erfaringer har lært mig dette. I en seksualkritisk anti-pædagogik vil den voksne udføre de fleste aktiviteter for sin egen skyld. Den ægte glæde, den voksne udstråler ved at være i overensstemmelse med sine egne behov, bliver det stabile og ægte grundlag for forholdet til sig selv og børnene.